

СÆРЕБАРÆ АГОРÆГИ НИХМÆ ХОНХ ДÆР НÆ ЛÆУУЙ!..

Жюль МИШЛЕ (1798-1874), французаг историк: «Райгурæн бæстæ, æхсæнадон цард (æрдзи нихмæ сæ нæ æвæрун, уотемæй) – айдагъдæр етæ дæттунцæ адæми уоди фарнæн сæхе раргом кæнуни фадуат. Уоми æнцæ царди ратæдзæнтæ сæребари ирæзти надбæл æй ка аразуй, етæ...»

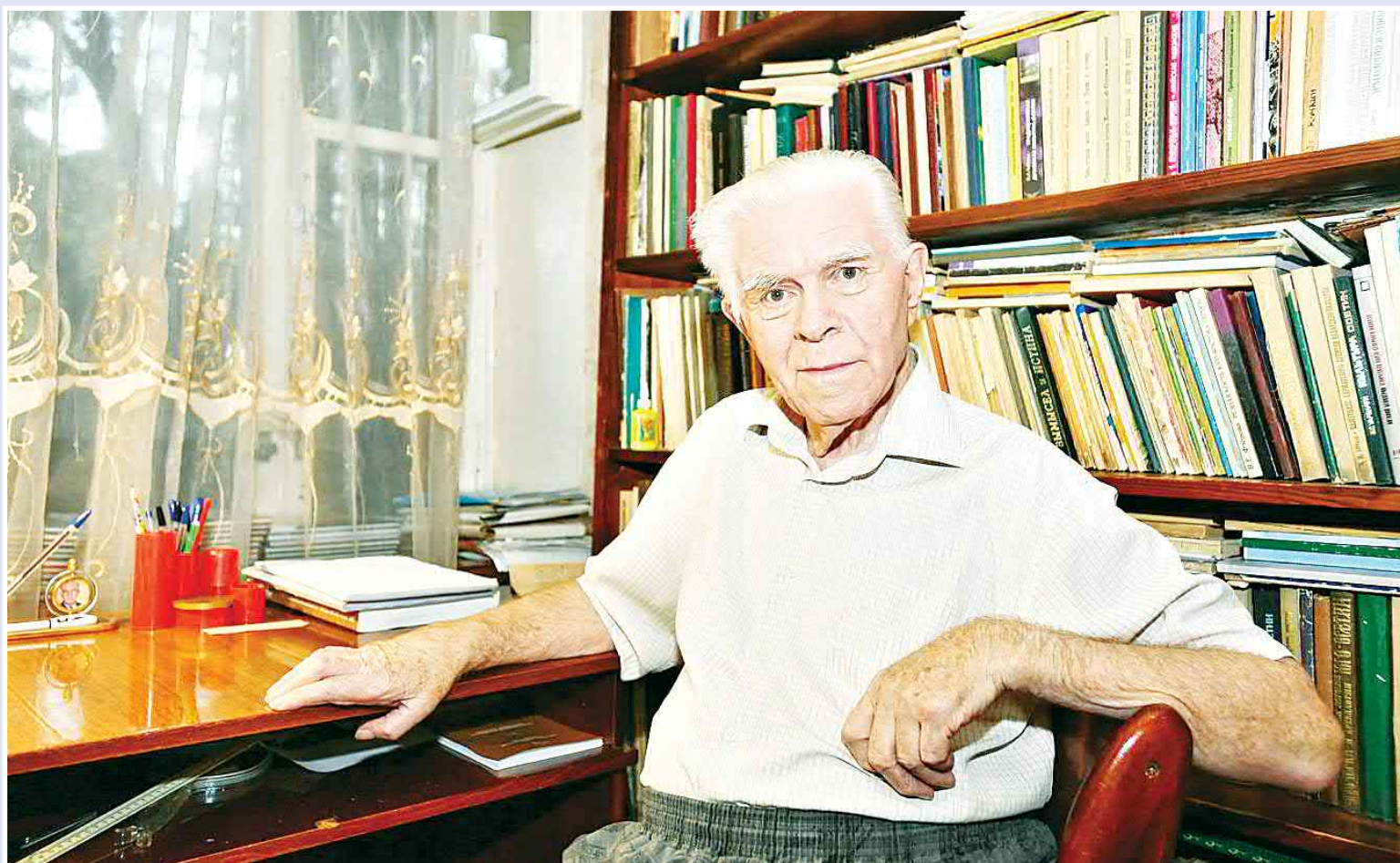
Цæун райдæдта 1993 анзи мартый

0+

ДИГОРÆ

№30 (856) 2022 анзи 5 август – сухи мæйæ

Аргъ 1 туман

«АРХЕОЛОГИ АРХАЙД ЗÆРИНГУРДИ БАВНАЛДИ ХУЗÆН ÆЙ...»

Уæхæн гъуди кæддæр загъта нæ доги искурдиадæгиндæр ахургæндтæй еу – Владимир Александри фурт Кузнецов. Æма æцæгæйдæр уотæ ке 'й, уомæн ба бæлвурдæй-бæлвурддæр æвдесæн иссæй æхе науон архайд. Кæд æ куст æнæгъæнæйдæр баст æй Цæгат Кавкази хæццæ, уæддæр æ агъазиау исфæлдистадон æскъуæлхтдзийнæдтæмæ гæсгæ ба Уæрæсей дæр æма фæсарæнти дæр берæ рауæнт хъæбæр бæрзонд цæстиварди æй.

Уæлдай боз ба си ан мах, Иристони дзиллæ. Æ науон уæзгæ фæллойнитæй агъазиау хай бахаста нæ адæми недзаманти цаутæ æма хабæрттæ науон æгъдауæй исбæлвурд æма сæ дуйнейæн рæстадæй фегъосун кæнуни гъуддагмæ. Æ еци хъиамæттæ æнæсеккаг иссæнцæ, уомæн æма æ къохи бафтудæй дæсгай экспедицитæ, алайнаг сæ-

дæгай циртдзæвæнтæ, мингай артефактæ рартасун. Цæйбæрцæбæл арфиаг си æй нæ дзиллæ, уомæн æвдесæн æй е дæр æма Владимир Кузнецовæн лæвæрд æрцудæй Цæгат Иристони науки æскъуæлхт архайæги ном, майдан «Иристони намусæн» æма æндæр хуæрзеугутæ. Æрæги, 25 июли, нæ номдзуд ахургондбæл исæнхæст æй 95 анзи, æма ин уой фæдбæл лæвæрд æрцудæй Цæгат Иристони кадгин гражданини ном. Æ хæццæ фембæлди рæстæг ин зæрдиагæй райарфæ кодта нæ республики Сæргълаууæг **Сергей Меньяло**.

Владимир Кузнецовæн æ юбилеймæ гæсгæ æрмæгутæ фæззиндтæй дзиллон хабархæссæг фæрæзнитæй беретæми. Уонæй еу – газет «Аргументы и факты»-й цæгаткавказæг рауагъди уацхæссæг Анна Учаева номдзуд

ахургонди хæццæ фембæлди фæдбæл ци æрмæг бацæттæ кодта, е. Абони 'й мах дæр мухур кæнæн.

– **Владимир Александри фурт, дæ карни ахсгиагдæр гъуддаг археологи кутемæй иссæй?**

– Мæ гъудикæнуйнадæмæ гæсгæ мæхуæдæг дæн гуманитар, бæлвурд наукитæ мæ сæхемæ некæд æлвастонцæ. Истори ба мæ хæццæ адтæй мæ сабийбонтæй фæстæмæ – куд паддзахади, уотæ мæ бийнонти истори дæр. Хуарз æй гъуди кæнун, мæ нийергутæ мин ахид дзориуонцæ нæ рагфидтæлти тухæй. Зæгъæн, мæ бабай фидæ Антон Незлобинский адтæй зундгонд бунæттон хуæнхон инженер – æ ном ин æ рæстæги равæрдтонцæ Железноводски минералон сауæртæй еуемæн.

НОМЕРÆН

НÆ ÆНОСОН ХЪОНЦ, НÆ ДОДОЙÆГ ЗÆРДРИСТ...

Æстдæс анзей размæ Беслæни æрцудæй, æнæгъæнæ дуйней дзиллти зæрдитæ дæр кæмæй фæрристæнцæ æма нин абони дæр ма додойæг ка 'й еци фудракæндæ – аци сахари фиццаг скъоламæ балæбурдтонцæ лæгмартæ æма сæ æверхъаудзийнади фудæй си бастæлдæнцæ сувæллæнттæ, сæ нийергутæ, хеуæнттæ æма ахургæнгутæ... Æвудæй си ци берæ адæм фæммард æнцæ, уони рохс нæмттæ ни иронх некæд уодзæнæнцæ... Æма бабæй сæ имисдзинан хъонцгæнæн бæнтти – сентябри райдайæни. Куд алли анз, уотæ нæ республики, уæлдайдæр ба Рæхесфарси разамунд цæттæ кæнунцæ номерæн æма хъонцгæнæн мадзæлттæ.

Зæгъæн, куд унаффæгонд æрцудæй, уотемæй, Цæгат Кавкази хуæнхон-металлургон институти тургъи терроризми амæттæгтæн ци циртдзæвæн ес, е æвæрд æрцæудзæнæй «Изæдти сахар»-и уæлмæрдти.

Базелуйнаг æнцæ циртдзæвæнтæ æма циртити дорин хæйттæ, циртдзæвæн «Гъиги бæласæ» дæр. Мемориалмæ бахæзæни искæнун гъæуй нæуæг асфальт.

Уæлмæрдтæмæ цæстдарæг **Сæбанти Азæмæт** куд загъта, уотемæй бавналдтонцæ медæмæ бацæуæн арки цалцæгмæ. Еугур иннæ кусти-тæ ба кæндзæнæнцæ иннæ анз.

Номерæн бонтæмæ цæттæ кæнгæй, ихæлд скъолай бæстихаймæ ци нæдтæ цæуй, уони бахуæнæн кæндзæнæнцæ, тургъи нæуæг къелатæ исæвæрдзæнæнцæ, спортивон зал бафснайдзæнæнцæ.

ГАЗЕТ «ДИГОРÆ» – АЛЛИ БИЙНОНТÆН!

Æ РАФИНСУНИ АРГЪ 2022 АНЗИ ДУККАГ ÆМБЕСÆН ÆЙ 323 СОМИ 64 КЪАПЕККИ. (ТУГЪДИ ÆМА ФÆЛЛОЙНИ ВЕТЕРАНТÆН БА – 288 СОМИ 96 КЪАПЕККИ)

ГАЗЕТ «ДИГОРÆ» РАФИНСУН ÆНГЪЕЗУЙ «УÆРÆСЕЙ ПОЧТИ» ЕУГУР ХАЙÆДТИ ДÆР.

СОЛИТИ ТАЗИЛ, республици транспорти æма нæдти инфраструктури министр:

ЦУБУРДЗУРДÆЙ...

— Куд нисангонд цæуй, уотемæй 2022 anzi Цæгат Иристони реконструкцигонд æма арæст æрцæудзæнæнцæ автомобилон нæдти 7 участоккеми 62,3 километри, цалцæг æма капиталон цалцæггонд ба æрцæудзæнæнцæ регионалон æма æхсæнмуниципалон, гъæунгити нæдти 58,9 километри, уæдта арæст æма реконструкцигонд хедтæбæл дууæ бацæуæни. Зæгъун гъæуй, уæхæн куститæ Уæрæсей Хецауади сæрмагонд фондæй нæ республикæн уæлæнхасæн дехгонд æрцудæй 1,9 миллиард сом.

Аланибæл Исаргъуди 1100 анзæй бæрæгбони фæдбæл нæ республици ци цитгингæнæн мадзæлттæ арæст цæуй æма ма цæудзæнæй, уонæй еу исуодзæнæй æхсæндунейуон форум «Киристон дин Кавкази». Æ нисанеуæг æй Уæрæсей адæмти уодварни хæзнатæ багъæуай кæнун æма Кавкази цæраг адæмти 'хсæн æмдзурд æма кæрæдзæй лæдæрундзийнадæ федер кæнун. Форуми архайдзæнæнцæ 300 адæймагемæй фулдæр — æхсæнади, науки, этнокультурон, дини, ахурадон организацити, паддзахадон хецауади æма бунæттон хунаффæйади минæвæрттæ Цæгат Кавкази æма Хонсайраг федералон зилдтæй. Радзубанди си кæндзæнæнцæ дуйнеуон эксперттæ.

Цæгат Иристони идарддæр æнхæстгонд цæунцæ программæ «Мæгурдзийнади нихмæ тох»-мæ гæсгæ нисангонд мадзæлттæ. Сæ царди хабæрттæ аразунæн сæ равгитæ æгудзæг ци адæймаг кенæ бийнонтæн æнцæ, етæ аци программы архайуни туххæй гъæуама бадæттонцæ гъæугæ гæгъæдитæ социалон лæггæдти Центрма. Агъазагоргути гæгъæдитæмæ æркæсуй сæрмагонд къамис, уой унаффæмæ гæсгæ ба курдиадæ æрбарветæг æма комплексон центри 'хсæн исаразунцæ социалон бадзурд. Программи архайути нимæдзæ ирæзуй — фарæ федералонд æрцудæй 1427 социалон бадзурди. Агъазгонд цæуй, хе гъуддæг байгон кæнун ке зæрди ес, уонæн.

ХУАРЗ КАБАР — НИФСДÆТТАГ!

Цæстдарæн-уадзæн пункт «Уæллаг Парс»-и ци берæ адæм — хуæдтолгитæбæл косгутæ æма бæлццæнттæ — бамбурд уй, уонæн сæ уавæр фенцондæр кæнуни туххæй син бæгæнифициæн хæдзарæ «Бавари»-й косгутæ барвистонцæ сæрмагонд мийдауæнти æвгæд ниуазуни дон — 500 къоплемæй фулдæр. Аци хуарздзийнадæ исаразгутаен сæ зæрди адтæй, цæмæй Цæгат Иристони зæнхæбæл цæуæг бæлццæнттæ мацæ æгудзæгдзийнадæ æйафонцæ, цæмæй сæ балцийæй зæрдрохс уонцæ.

Бехъани æма Красногори 'хсæн 2026 anzi уæнгæ æмгъудмæ гъæуама арæст æрцæуа хуæрзмугга балеркæсалгæ дарæн центр. Нуртæккæ цæттæгонд цæунцæ исуйнаг центри проектон гæгъæдитæ. Рагацау сагъæсгонд цæуй, ка си косдзæнæй, уæхæн специалисттæ бацæттæ кæнунбæл дæр. Хуæнхон паддзахадон аграрон университетæй ци студентти æрбахонуйнаг æнцæ, уони бал раветдзæнæнцæ Астрахани облæсти сæрмагонд ахургæнæндонæмæ, цæмæй сæ исонибони дæсинадæ хуæздæр базононцæ.

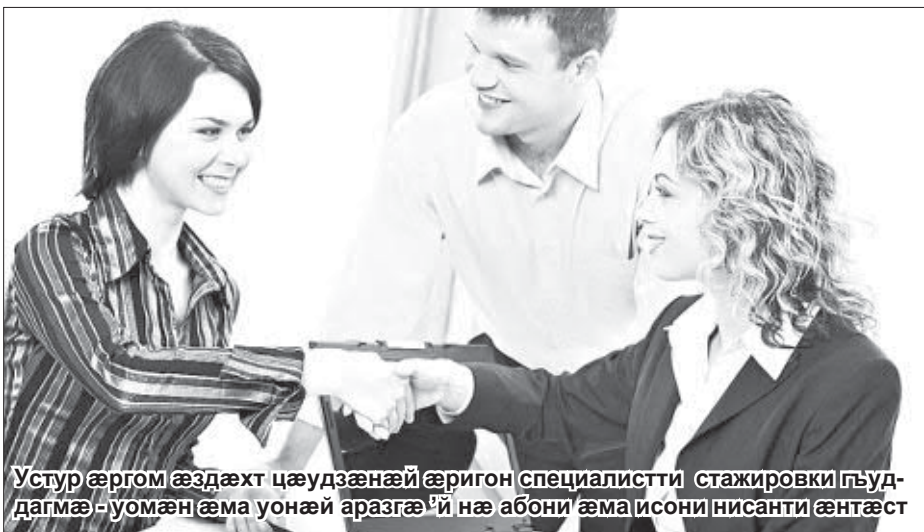
Рæхги, 18-19 августа Цæгат Иристони кустуат «Фат-Агро»-й фæзуæтти рацæудзæнæй фарæстæймаг Æхсæндуйнеуон након-практикон форум «Картофи муггаги кустадæ: инновацион технологитæ æма нæуæг хуæрзнисанеуæги хуэтæ». Архайдзæнæнцæ си 150 картофикустгæнæгемæй фулдæр Уæрæсей æма фæсарæнти алли рауæнтæй.

Евгъуд къуæрей дæргъи Цæгат Иристони æрцудæй 39 зингисервæзти. Анзи райдайæнæй ба нæ республици æрцудæй 699 сугъди, цуппар адæймаги си фæммард æнцæ.

Наригъæуи фæцæнцæ Хетæгкати Къостай Хæдзарæ-музейи реконструкций куститæ. Етæ æнхæстгонд цудæнцæ Аланибæл исаргъуди 1100 anzi бæрæг кæнуни фæдбæл нисангонд программæмæ гæсгæ.

Ахури нæуæг анзбæл хуæрзцæттæй исæмбæлуни туххæй Цæгат Иристони арæст цæуй еугур гъæугæ мадзæлттæ дæр. Нæуæггонд æрцæудзæнæнцæ 19 скъолай, уонæй 11 байгон уодзæнæнцæ 1 сентябрьмæ, 8 ба — 1 ноябрьмæ. Аци анз байгон уодзæнæй 450 фиццаг къласи, уордæмæ бацæудзæнæнцæ 9 мин фиццагкъласони. Уонæн цæттæ кæнунцæ сæрмагонд лæвæрттæ дæр.

Дзæуæгигъæуи космонавтики Скъолай фæззиндтæй еудадзугон экспозици — уоми фæууинæн ес астрокъаресæг Сæбанти Валерийи куститæ. Аци искурдиадæгин лæхъуæн берæ уарзта хуæнхтæмæ исфæлдистадон балцити цæун. Гъулæггæн, 2020 anzi июли æ балций рæстæг фæммард æй. Цудæй ибæл æдеугурæй 23 anzi... Æ райгурæн бони — 27 июли — æ номерæнæн ин æ бийнонтæ æ куститæ балæвар кодтонцæ аци скъолайæн.

Устур æргом æздæхт цæудзæнæй æригон специалистти стажировки гъуддæгмæ — уомæн æма уонæй аразгæй нæ абони æма исони нисанти æнтæст

ÆНÆМÆНГÆ РАЙАРАЗУЙНАГ ГЪУДДÆГУТÆ БОНÆНДÆДÆРГОНД ГЪÆУАМА МА ЦÆУОНЦÆ...

ЦÆГАТ Иристони Сæргълаууæг Сергей Меньило æрæги ци æмбурд исаразта, уоми дзубанди цудæй районти социалон-экономикон ирæзти фарстатти фæдбæл. Республици разамонæг æ радзубандий куд баханхæ кодта, уотемæй национ проекттæ æма паддзахадон программитæ царди уадзгæй, æнхæстгæнæг хецауадæ æма бунæттон хунаффæйадæ гъæуама æмгустадæ кæнонцæ: — Гъуддæгутæ арæст цæунцæ муниципалон искондти, æма нæ еумæ косун гъæуй. Адæми царди хуæрзгæдæдзийнадæ фæббæрзонддæр кæнунæн гъæуама ахедгæ мадзæлттæ аразæн. Алли муниципалон исконди разамонæг дæр гъæуама лæдæра, идарддæр район куд ирæздзæнæй, уой.

Дзæуæгигъæуи социалон-экономикон ирæзти сæйраг рахуæцæнти туххæй радзурдта сахари бунæттон хунаффæйади администраций разамонæг Милдзихти Вячеслав. Сахари фæзуати æнхæстгонд цæунцæ 13 муниципалон программы, баст æнцæ санитарон, цæраёнуатон-коммуналон хæдзаради æма алфамбулай уавæри хæццæ, нæдти цалцæги хæццæ, æндæр гъуддæгути хæццæ.

Æмбурди байгъустонцæ Алагери райони сæргълаууæг Дзантиати Исламмæ. Е радзурдта райони экономикон бæрæггæнæнти, агропромышленнон къабази ирæзти, цæраёнуатон-коммуналон хæдзаради уавæри туххæй, æхсæз инвестицион проектти сæмæ æнхæстгонд куд цæунцæ, уони туххæй. Дзантий-фурт куд загъта, уотемæй гъардæттуни хуæзги проекти фæдбæл гæгъæдитæ бацæттæ кодтонцæ æма сæ равистонцæ фæзуæтти ирæзти Фондмæ.

Сæрдæруæг си Дзанайти Барис кодта, уотемæй нæ республици Хецауадæн æрæги ци æмбурд адтæй, уоми дзубанди цудæй экономикон æма социалон къабæзти райаразуйнаг фарстатти фæдбæл.

Финансон ведомствиразамонæг Исахъти Олег радзурдта, anzi фиццаг æмбеси республикон бюджет æнхæстгонд куд æрцудæй, уой туххæй. Æфтуйæггæтæ рауадæнцæ

21 миллиард 713 миллион 031,9 мин сом, хæртæ — 22 миллиард 010 миллион 660,3 мин сом. Хъалонти æма æнæхъалонти æфтуйæггæтæ æнцæ 7 миллиард 652 миллион сом.

Хæрзти фулдæр хай лæвæрд æрцудæй социалон политикæ, ахурадæ, æнæнездзийнадæ гъæуайкæнуинадæ, национ экономикæн. Республици паддзахадон ихæс æй 9 миллиард æма 438 миллион сом, уонæн сæ 100 проценти æнцæ бюджетон æфстæуттæ.

Дзанайти Барис куд байамудта, уотемæй нуртæккæ цæттæ кæнунцæ иннæ anzi бюджет, æма ибæл лæмбунæгæй байархайун гъæуй.

Æмбурди архайгутæ сæ 'ргом раздахтонцæ, anzi дуккаг æмбес хе хæдзарæдти рæзæ æма иннæ продукций ци кæдзос æфтуйæггæтæ райсæн ес, уомæ. Дзанай-фурти дзубандимæ гæсгæ, хе хæдзарæдтæ республици ирæзти ахæссунцæ хецæн бунат æма син æнæмæнгæ агъаз кæнун гъæуй:

— Аци anzi син грантти хузи радех кодтан 150 миллион сом, уой фæрци амалгъонтæ сæ хæдзарæдтæ райрæзун кæндзæнæнцæ. Идарддæр дæр син агъаз кæндзинан. Сæ продукци сæ уæйæ кæнун гъæуй, æма сæмæ гъæуама районти разамонгута фæккæссонцæ.

Министртæ исарази 'нцæ бюджети 'хсæн трансфертæ районти медастæу радех кæнунбæл æма сæ уæлдæр ахургæнæндæнтти рауагъдонти стажировкæбæл исарз кæнунбæл. Адæмæн кусти бунæттæ дæттуни комитети разамонæги хуæдæйивæг Эллæ Авакова куд загъта, уомæ гæсгæ фиццаг фæлтæрддзийнадæ райсуни туххæй дипломгин рауагъдонтæн районтæмæ раветдзæнæнцæ фæйнæ 708,5 мин сом. Дзанайти Барис куд байамудта, уотемæй уæхæн стажировкæ нæхемæ ке кæндзæнæнцæ, е хуарз æй, сæ бон уодзæнæй куст иссерун дæр.

Æмбурди ма æркастæнцæ æндæр социалон-экономикон фарстатæмæ дæр.

Нæ уацхæссæг

АГЪАЗ — ИСУЙНАГ МАДТÆЛТÆН

УСТУР æфтуйæггæг кæмæ нæйис æма æнгæлдзаудзийнади райдайæн рæстæг номхигъдмæ бахæссун туххæй курдиадæ ка барвиста, уæхæн 3743 цæгатирстойнаг силгоймагæн пособитæ иснисан кодтонцæ.

Нури уæнгæ фæдæни нийергутæн барвистонцæ минкый гъæуагæй 20 миллион сом. 1 июнæй фæстæмæ Цæгат Иристони фæдæни нийергутæн аллимæйон пособи бæрцæ æй 6207 сом. Нуртæккæ аци пособи нæ республици есунцæ 1295 силгоймаги.

Закъонмæ гæсгæ, пособи фæдбæл курдиадæбæл æрдзубанди кæнунцæ 10 косæн боней æмгъудмæ (хецæн уавæрти аци æмгъуд хъæртуй 30 косгæ бонемæ). Пособи ке туххæй фæдунцæ, æхца барветунцæ еци мæйи фæсте цæуæг мæйи 1 бонæй 25 бони уæнгæ.

Пособи фæдун туххæй курдиадæ барветæн ес паддзахадон лæггæдти портали фæрци, кенæ ба — бæсти Пенсион фонди клиентон офистæмæ комкоммæ уагæй. Ведомствити æмархайди программæ фæткæмæ гæсгæ, Пенсион фонд курдиадæ барветæги æма æ бийнойнæгти æфтуйæггæгти туххæй бæрæггæнæнтæ хуæдбарæй æрæмбурд кæнуй.

Косунгъон бийнойнæгтæй еу æфсæддон службæгæнæг, ервæзунгæнæг, пъяллицы косæг, кенæ тухи æндæр ведомствити службæгæнæг кæд æй, уæдта бийнойнæгтæй еске након коснæдони, кенæ ахургæнæндони стипендитæ, гранттæ æма æндæр фæддонтæ кæд есуй, уæд айдагъдæр курдиадæ барветæг силгоймагтæ ихæс уодзæнæй гæгъæдитæ бавдесун.

Уæ зæрдæбæл уин лæуун кæнæн: æнгæлдзаудзийнади фиццаг 12 къуæрей дæргъи номхигъдæмæ ке бахастонцæ, уæхæн силгоймагтæн ес пособи райсуни барæ, бийнойнаги æфтуйæггæг 12528 сомемæй (нуртæккæ Цæгат Иристони адæймагæн фæццæруни гъæугæ тæккæ минкыйдæр хæртæ æнцæ уойбæрцæ) фулдæр кæд нæй, уæд.

Феддони туххæй бæлвурддæр хабæрттæ финст æнцæ Пенсион фонди сайти (www.prf.gov.ru) хайадæ «Райдайæн æмгъудти номхигъдæмæ хаст æнгæлдзау силгоймагтæн аллимæйон пособи» - й.

Уæрæсей Пенсион фонди регионалон контакт-центр: 8-800-600-03-71, 51-80-92.

КÆРÆДЗЕЙ ТÆМÆССАГТÆ ХУÆЗДÆР ЗОНГÆЙ, АДÆМТÆН СÆ ЦАРД АЛÆМÆТТАГДÆР КÆНУЙ...

Номдзуд ахургонд Александр Потемня кæддæр уотæ загъта: «Еугур адæмтæй еу адæм исара-зæн ку уайдæ, уæд æ исæфт æр-цæуидæ еугурадæмон гъудийæн. Берæ кемæнтæ еуæй байæвæн куд ес?.. Адæймаг цæмæй цæра, уой туххæй æй гъæу æндæр адæймæгутæ, адæм цæмæй цæ-ронцæ, уой туххæй сæ гъæу æн-дæр адæмтæ...»

Аци загъди зундамонæн нимади ци æхсæнади нæ уа, уомæн æ исони-бон хъæбæр сагъæссаг уодзæнæй...

Советон доги устур æргом æз-дæхт цудæй уомæ, цæмæй нæ бæсти цæрæг адæмтæ уодварни хæзнад-зийнæдтæй хайгин уонцæ еугурæй дæр. Фал Советон Цæдеси фехæлди хæццæ еци гъуддагмæ фæгæ æргом æздæхт нæбал цудæй. Хуарз æма 'й нур лæдæрун байдæдтан е цæйбæр-цæбæл æнæраст æй. Æма уавæр фæххузонæн кæнунмæ æздæхт цæуи бæлвурд æргом. Уонæн сæ ахсги-гдæр – аци анз Уæрæсей нимад ке цæуи адæмон исфæлдистади æма æнæматериалон културæ Анзбæл. Уомæ гæсгæ арæст цæуи аллихузон мадзæлттæ мах республики дæр. Зæгъæн, цалдæр боней размæ Цæ-гат Иристони Национ музейи байгон æй равдист-армукъа. Республики цæргутæ æма иуазгутæ си базонгæ 'нцæ рагон уруссаг æрмиади хæццæ, етæ 'нцæ оренбургæ сæрбæттæнтæ, елецкаг нивæфтудтæ, Дæллаг Новго-роди керамикæ, Цхинвали авгæбæл хузæкæнунадæ æма Севастополи цъоппæй конд дзаумæуттæ.

Цæгат Иристонæй æвдист цæуи авторон куклатæ, æрхи æма гъæдæр-мæгæй конд дзаумæуттæ, дорбæл ху-зæгæнгутæ куститæ, традицион ирон кæрдтæ æма æндæр куститæ. Уомæй уæлдæй ма, равдист-армукъа исрæ-сугъд кодтонцæ ветрарийти компози-цитæ æма республики ювелирти ку-

ститæ. Никки ма æвдист æрцудæнцæ скифаг хотухти хуздæ.

Æригон дизайнертæ æма парфю-мертæ, косметикæгæнæг иуазгутæ ба-зонгæ кодтонцæ «Сделано в Алании», зæгъгæ, уæхæн нисани хæццæ уагъд продукций хæццæ.

Хонсар Иристонæй сæ куститæ æрбаластонцæ гъæдæрмагæй араз-гутæ æма национ уæледарæс хуйæг дæснитæ.

Равдисти хай «Фарн»-и (Ста-ниславскийи гъæунгæ, 4) Иристони нимади Хæдзари цæуи нимадон фе-стиваль, хуннуй уотæ «Нимæтфести-валь». Уомæй уæлдæй ма, уодзæнæй конкурс цæгатиристийнаг нимæткус-тæнæг дæснитæн.

Проект аразунæн фæййагъз код-та Президентон грантти фонд, грантти фæрци армдæснадаг иснæуæг æй Цæгат Иристони, е æнæргъудигонд адтæй берæ рæстæг.

– Арфæ кæнун нæ иуазгутæн, ке нæмæ 'рбацудæнцæ, ке базонгæ 'нцæ аци дæснити куститæ хæццæ, уой тух-хæй. Ами исæмбурд æнцæ аллихузон

сахарти армæйдæснитæ, равдистæн сæ фулдæр куститæ æнцæ Цæгат Иристонæй, етæ 'нцæ хъæбæр цæ-мæдесаг, ирд æма рæсугъд. Нæ рав-дистæн æ сæйраг нисан æй айдагъ нæ республики цæргутæ нæ, фал ма иуаз-гутæ дæр базонгæ кæнæн, нæ рагфид-тæлтæ ци армæйдæснитæдæбæл хуæст адтæнцæ, уой хæццæ, – загъта равдист исаразæг **Бзæрти Аланæ**.

Равдисти иуазгутæн арæст æр-цæудзæнæнцæ интерактивон фæзтæ, уоми сувæллæнттæн сæ бон уодзæ-нæй рагъазун рагон гъæзтитæй æма фæууинун, рагон дзаманти нæ адæм куд цардæнцæ, уой. Никки ма арæст æрцудæнцæ мастер-класстæ алдæн-бидæй æма национ сæрбæттæнти бид цилле, нимæткусгæнгутæ куститæй. Равдесдзæнæнцæ, рæнттæ куд кæнунцæ, еци удмуртаг техникæ. Уол-лæфæн бæнтти æртæ сахаттемæй фæстæмæ музейи тургъи уодзæнæй фольклорон коллективти равдист.

Цæудзæнæй авд боней дæргъи.

ХЕКЪИЛАТИ Маринæ

ЗУНДГИН ЗАГЪДМÆ ИГЪОСÆГ КУ УИДÆ!..

Гукъунмæ фæд-здырдта парторг æма ин хеуон дзубандитæй зæгъуй:

– Киунугæ кæсун зонис... Куститæ – фæра-зон... Партимæ бацол!.. Курдиадæ æрбадæт-тæ!..

Гукъун исбадтæй æма курдиадæ ниффин-ста. Фал æй цæмæдæр гæсгæ даруй æ къохти.

– Рахæссæ 'й ардæмæ!... – дзоруй имæ парторг.

– Нæ дæмæ 'й ратдзæнæн!..

– Гъома?..

– Ду дæр мадта ниффинсæ курдиадæ. Цæмæй дæ партией рацох кæнонцæ, уой туххæй...

– Цæмæн?

– Ду ци партией уай, æз уордæмæ мæ къах нæ байвæрдзæнæн!..

Аци цау æрцудæй, нæ бæсти айдагъдæр еунæг парти – коммунистон – ку адтæй, уæд. Æма уой рæн-гъитæмæ беретæ рæстзæрдæй цудæнцæ, фæндад-тæй сæ Фидибæстæн дæр æма дзиллæн дæр хуарз фæууи. Фал уордæмæ байервæзиуонцæ, айдагъдæр æхецæн ести пайдабæл фæххуæст унмæ ка бæлд-тæй, уæхæнттæ дæр. Æма компарти бун дæр гъе уæхæнтти фудæй бацæй... Нур Уæрæсей партиæ уоййасæбæл берæ исæнцæ, æма син уотид сæ нæмттæ дæр нæ нигъгъуди кæндзæнæ. Ка си ци 'й, уомæ лæмбунæг ку 'ркъæсай, уæд си сæ фулдæре-мæ рæстзæрдæ æма цæсгонгин адæймаг хæстæг нæ бацæудзæнæй, æ рæнгъон исун ба æвæдауцæ миуæбæл банимайдзæнæй. Дзилли 'хсæн син неци кадæ уогæй, уæддæр сæ уодæй уод кæнунцæ адæ-ми сæхебæл баууæндун кæнунбæл, уæлдайдæр ба æвзурстити рæстæг: сæ мæнгæ зæрдæвæрдтитæй æвзаргъути сайунбæл нæ ауæрдунцæ. Рæхги бабæй уодзæнæнцæ æвзурститæ, æма, æвзаргъутæ, къæрц-гъосдæр уотæ, цæмæй, мæлгъæвзаггинтæбæл нур баууæндгæй, исонибони фæсмон ма кæнæн!..

Михаил ЛОМОНОСОВ (1711-1765), номдзуд уруссаг ахургонд: «А дуйнемæ берæгъæй ка райгурдæй, уомæн робас фестæн нæййес...»

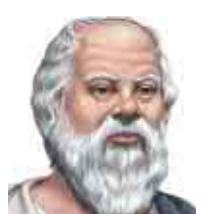
Аци искурдиадæгин лæг зундгинæй-зундгиндæр ке ад-тæй, уобæл дзубанди дæр нæй-йес. Фал æ аци загъдæй ба бустæги раст нæй. Е бæрæг æй, Уæрæсей нуриккон цардарæзти гъуд-дæгътæ ке къохти 'нцæ, уонæн сæ фулдæрей уоди-кондæй дæр: берæгъи хузон хæлæф кæнунцæ нæ Фидибæсти есбонадæбæл, уой хæццæ ба робаси ху-зон хумæтæг адæмæн налат дзубандитæ кæнунцæ, фæлилд миутæй сæ сайунцæ.

Альбер КАМЮ (1913-1960), французæг философ: «Сæре-барæ адæймаг æй, сайун ка нæ зонуй, е...»

Мадта, нур уал анзей дæргъи хумæтæг адæми, уæ исонибон зæрдæмæдзæугæдæр, раст дзе-нети хузон уодзæнæй, зæгъгæ, ка сайуй, уотемæй сæхуæдтæ ба абони æцæгæй дзæнети цæрунцæ, етæ æнæсæребарæ 'нцæ? Æма махæй, гъезæмæрттæгæнгæ ка «цæруй», уонæй æнæуæлдæй дзурдæй ка нæ исарази уодзæнæй, уæ-хæн «æнæсæребарон» уавæрти цæрунбæл...

СОКРАТ, рагонбердзейнаг философ: «Бауæрæн исдзæ-бæх кæнæн нийес, уод нæ исд-зæбæх кæнгæй...»

Æма уæд кæми исирдæуа, нæ нуриккон бæрзондибадæг хе-цауеуæгæнгутæн сæ фулдæрей сæ уоди сахъатдзийнæдтæй ка исдзæбæх кæнидæ, уæхæн дохтир? Гъæугæ ба нæ æгæрдæр ма кæнуй: уони «уоди незти» фудæй хъæ-бæр нæфæразгæ 'й нæ бæсти хелæдæрундзийнадæ æма æ дзилли цардиуагæ.

АДÆМИ ЦÆСТÆ УИНАГÆДÆР ÆЙ!..

ÆВÆРÆНТÆ АРАЗУН – ИСОНИБОНБÆЛ ГЪУДИ КÆНУН?..

Æхсæнадон цæстингас бæлвурдгæнæг Еугуруæрæсеу-он центри æртасгутæ, уæ бийнонтæмæ æвæрæнтæ ес, зæгъгæ, уæрæсейæгтæй ке бафарстонцæ, уонæн айдагъдæр сæ æртиккаг хай – 33% - равардтонцæ аразий дзуапп. Анзи размæ уæхæн дзуапп ка равардта, уони бæрцæ адтæй 3% фулдæр. Æхцай æвæрæнтæ арæхдæр аразунцæ, æнæхæст уæлдæр æма уæл-

дæр ахургонддзийнадæ кæмæ ес, уæхæн 18-24-анздзуд фæсæвæд. Æвæрæнтæ ка кæнуй, уонæн сæ 27% куд загътонцæ, уотемæй сæбæл ауæрдунцæ, сауæнгæ ма æнæмæнгæ гъæугæ гъуддæгъути дæр. Æвæрæн-тæ кæмæ ес, уонæн сæ 60 процентей сæ исхарз кæнун багъудæй, æнай-æнойти ка фæззиндтæй, уæхæн гъуд-дæгъути фæдбæл.

Уæ бийнонтæмæ æвæрæнтæ ес?
33% – ес; 64% – нæййес; 3% – бæлвурд дзуапп раттун мæ бон нæй.

ЦУЦИТИ Аслан, нæ республикæ национ музейи генералон директор:
«Владимир Кузнецов нуртæккæ кадгин ке æй, уæдта берæ зиндзий-
нæдтæ кæд бавзурста царди, уæддæр ахургондæн æ къох раздæрау
æй фæдар, æ зунд — циргъ. Нуртæккæ дæр Владимир Александри фурт
хæссуы æ фæллойни хай — æй Уæрæсей Наукити академий Дзæуæгигъ-
æуи науон центри раззагдæр науон косæг, архайуы кавказертасгу-

Владимир КУЗНЕЦОВ æмæ Сергей МЕНАЙЛОВ æрæги сæ фембæлдирæстæг зæрдиæгæй фæдздзубанди
кодтонцæ аллихузон фарстатифæдбæл.

«АРХЕОЛОГИ АРХАЙД ДЕЙ ЗÆРИНГУРДИ БАВНÆЛДИ ХУЗДЕН...»

Никки ма уарзтон кæсун, бон уа кенæ æхсæвæ, уой нæ нимадтон. Æртасæнтæ, историон романтæ — алцидæр мин адтæй цæмæдесаг. Фал скъолай фæсте институтмæ бацæун мæ къохи нæ бафудæй. Райдæдта Устур Фидибæстон тугъд. 1944 анзи мæбæл цудæй æвддæс анзи, æма мæмæ фæдздзурдтонцæ æфсæдмæ, рандæ дæн фронтмæ. Раст зæгъгæй, фашистон Германий нихмæ тугъдон цаути байархайун мин нæ рауадæй, фæскъилдун нæ цæттæ кодтонцæ. Фал Японий нихмæ тугъдтити ба архайдтон 1945 анзи август.

Демобилизаций фæсте бацудтæн Пятигорски педагогон институту историон факультетмæ. Дуккаг къурси ку адтæн, уæд мæ ракодтонцæ Дæллаг Архызмæ, ахурадон археологон экспедицимæ. Гъе уæд «фæс-сæйгæ» дæн археологийæй. Рандæ ан, рагæйдæр ка нæбал куста, уæхæн æртæ ар-гъауæнемæ. Дæллаг Архызæг устур сахар Х-ХII æноти адтæй Алайнаг епархий æма уодварни царди центр. Æ фæсте ниуагъта гъæздуг археологон бунтæ.

Уæд æй балæдæрдтæн: æртасдзæ-нæн Цæгат Кавкази евгуд. Фæндадтæй мæ, цæмæй мæ фæсинститут равистай-уонцæ Архызмæ, фал бунат адтæй Хъæ-рæсе Черкесий, Дæллаг Ермолаевки. Æма мæ хабæрттæ уотæ ке рауадæнцæ, уобæл фæсмон нæ кæнун, уоми фембалдтæн, мæ цард ке хæццæ байеу кодтон, еци Мария Василиий кизгæбæл.

Фæстæдæр бацудтæн Мæскуй науки Академий археологон институтмæ, аспи-рант исдæн. Ахур кодтон Цæгат Кавкази Астæуккаг æноти истори æма археологи.

Нур дæр ми иронх нæй мæ науон разамонæг Евгений Крупнови рохс ном, е Мæскуй исаразта кавказертасуни скъола. Ку рамардæй, уæд исфæндæ кодтон, мæ зæрдæбæл æй цæмæй дарон, уой туххæй ин гъауама æ гъуддаг идарддæр æнхæст кæнон.

— Ду адтæ Крупнови номбæл бака-ститæ исаразæг, нур дæр сæмæ ахур-гæндтæ дессагæн цæунцæ.

— Гъо, фиццæг хатт сæ искодтонцæ 1971 анзи, уæд адтан еци мадзал хемедæг

искæнунгъон. Цæгат Кавкази археологи ке æндæвта, уæхæн адæймæгтæ си аст æрæмбурд æй. Нур ба имæ æрцæунцæ еугур бæститæй, уæдта, æруагæс ми кæ-нуй, идарддæр дæр имæ ахургæндтæ раз-æнгæрдæй цæудзæнæнцæ, къулумпидзий-нæдтæ ибæл нæ фæззиндзæнæнцæ. Куд балæдæрдтæн, уотемæй алци рартасæн нæйис, уомæ гæсгæ ба мæ бон æй уотæ зæгъун, æма нæ зилди археологтæ нурма æртасуги берæ нæуæгдзийнæдтæй деси бафтаудзæнæнцæ.

Мæхуæдæг дæр инсæй анзæй дæргъи архайдтон Дæллаг Архызи ракъахтити,

цæ. Культурон уæлцъарæ сантиметрай есæн машинтæ кæд æргъуди кæндзæнæн-цæ? Нæ гæртæ æнцæ кæрдтæ, цъилин-тæ, кисточкитæ æма æндæр дзæуæуттæ. Археологи æй ювелирон архайди хузæн, механизмтæ си сæйраг нæ 'нцæ, адæймаг си æй сæйраг. Ци хатдзæгтæ си райсæн, уонæмæ аллихузон цæстæй ракъæсæн ес — гъулæггагæн, историон бунтæ политики хæццæ еумæ цæунцæ.

Кæцидæрти туххæй радзорунцæ æх-сæнадæн, косгæ цæстæнгæси нихмæ си ка фæууы, етæ ба аууони райзайунцæ. Уомæ алли ахургонд дæр гъауама цæттæ уа,

ЦАРДВÆНДАГ

Владимир Кузнецов райгурдæй 1927 анзи, 25 июли, Пятигорски. Фæцæй Пятигорски паддзахадон педагогон институту историон факультет. Евгений Крупневи разамундæй ахур кодта Археологий институту Цæгат Кавкази истори æма археологий аспирантури. Н.Н. Миклухо-Маклайи номбæл этнографий институту 1961 анзи историон наукити канди-даты ном багъауай кодта, темæн равзурста «Цæгат Кавкази алайнаг знæмттæ» — Цæгат Иристони æрбацудæй 1965 анзи, куста Цæгат Иристони истори, филологий æма эконо-мики иснтитути. Мæскуй, Археологий институту, 1970 анзи багъауай кодта историон наукити доктори ном, æ темæ — «Алани Х-ХIII æноти». Нуртæккæ цæруй Минеральные Воды. Берæ æнзти археологон ракъæхтитæ кодта еугур Цæгат Кавкази. Æ хуæрзæугутæ — «Цæгат Иристони АССР»-и науки æскъуæлхт косæг», «УСФСР-и науки æскъуæлхт ар-хайæг», «Минеральные Воды кадгин гражданин», «Республикæ Цæгат Иристони-Аланий кадгин гражданин», Хетæгкати Къостай номбæл паддзахадон премий лауреат.

иннæ рæстæг ба æмбурдгонд æрмæг ни-вæбæл кодтон. Дæргъæтийнæ экспеди-цитæмæ уотæ ахид нæбал цудтæн. Гъæ-уама балæдæрдтайнæ, Кавкази адæмти фæсте цуавæр культуритæ лæуунцæ, ци хæзнатæ исирдтон, уони типологи æма хронологи мæ гъудæй исбæлвурд кæнун. Монографитæ æрмæгæн æгæр минкый адтæнцæ, æма уæд райдæдтон киунугутæ финсун æма, куд рабæрæг æй, уотемæй фæццудæнцæ кæсуги зæрдæмæ. Æдеугу-рæй ниффинстон 200 фæллойни, фал алци зæгъун мæ къохи нæма бафудæй. Нур æригон æмкосгутæ ерунцæ нæуг артефак-ттæ, циртдзæвæнтæ...

— Археологтæн нурикон технологи-тæ ести агъаз æнцæ?

— Айдагъдæр ци æрмæг иссерæн, уони æртасунбæл, сæ экспертизæбæл дзубанди ку фæццæуы, уæд. Ракъахтити ба археолог косуй æма косдзæнæй зæнхкъахуги хæц-

иннæ бæстити ахургæндти фæлтæрддзий-надæ нин гъауама еститæ амона.

Ме 'ртасæнтæ дуйней рохс фæууид-тонцæ, аккаг аргъ син конд ке 'рцудæй, уо-мæй рамулдон.

— Дæ кæци иссерæггаг нимайис еугу-ремæй ахедгæдæрбæл?

— Мингай æрмæгугæй еу зин равза-рæн æй. Будуйрон практики фиццæг æнз-ти, Змейки катакомбити зæппадз къахгæй, Аланий истори æма рагонфеодалон куль-тури туххæй нæ зонундзийнæдтæ фæйив-тонцæ. Елхотти размæ, Уæллаг Дзулати Сугъæрийнæ ордай устур сахар къахгæй, куд базудтан, уотемæй фæззиндтæй никки рагондæр алайнаг цæрæн бунати. Æндæр агъазиудæр циртдзæвæнтæ дæр рагом кодтан, зæгъæн, VIII-IX æноти хазайраг Хумариног федери пурхæнтæ (Уæллаг Хъобани рахæс билгæрон), Зилги гъауи размæ сахар катакомбити зæппадзи хæц-

цæ æма агъазиу уæрмити хæццæ, Дæр-гъæвси рази «Мæрдти сахар».

Астæуккаг æноти Аланийæн адтæй æнгом базарадон æма культурон бастдзий-нæдтæ пусулмон динбæл хуæст Искассæни хæццæ, Византийи хæццæ, Уруси хæццæ. Тæккæ ахсгигæдæрбæл нимауи, нæ еугур исирдтитæбæл ка цæуы, уæхæн хатдзæг: иристийнæгги рагфидтæлтæ сæ цард-цæрæнбонти баст адтæнцæ киристон дини хæзнати хæццæ. Зæгъæн, Сугъдæг Никъа-ла нимад адтæй Дигоргомбæл ауодæгæй, æ бон ин нур дæр бæрæг кæнунцæ Лезгори гъауи.

Киристон дини гуманизм балхæдта аланти зæрдæ. Æ хæзнатæ еугур адæми æнцæ, зæгъæн, хæстæгдæр адæймагмæ уарзондзийнадæ абони дæр хъæбæр ах-сгигæй.

— Владимир Александри фурт, нур-тæккæ археологи дæснадæбæл ка гъу-ди кæнуй, уонæн ци зæгъдзæнæ?

— Мæн цæстæй ракъæсгæй, алцидæр хумæтæг æй. Кæд æма дин истори ахсги-аг æй, æнкъарæнтæ фæййеуварс кæнгæй, дæ гъудий сæрбæл дæ бон исдзорун æй, æнæмæнгæ цаутæ æнæбæлвурдгонд зо-надон æнгъæлæнти мæнгæттæбæл ку ни-майуонцæ æма еци æнгъæлæнтæй дæхе еуварс кæнис, уæд равзарæ археологи. Професионал гъауама уа лæмбунæг, æновуд, къахæнти рæстæг ахсгигæй, цæйбæрцæбæл хъаурагæн æма фæразон дæ, е дæр æма уæхæн цæттæдзийнадæй дæр æнхæст уай.

Гъауама æ бон уа æмзунд-æмвæндæ къуарæй косун, иннети хæццæ æмгустадæ дин уодзæнæй агъаз. Рагон дзаманти нив-тæ бæлвурдæй равдесунæн багъауы берæ æнзтæ, фал æ бæрæггæнæн уой аккаг æй. Кæд æма наука æма техника размæ цæ-унцæ, уæддæр нерæнгæ ма зæнхи цъарæ-бæл берæ ес рартасуйнаг фарстатæ æма гъудæгутæ, истори — уорс стъæлфæнтæ. Нæ дæснадæ кæддæриддæр уодзæнæй агурд... Уобæл рагъуди кæнгæй, адæймаг куд гъауама нæ бабæлла, бæргæ, еу уæ-хæн цард ма ку фæккæнинæ, æма ма никки-дæр еума уæхæн, зæгъгæ, цæмæй ма ести ахсгигæдзийнæдтæ исаразунæ фæууа равгæ... Баруагæс уи уæд, мæ куст мин ай-дагъ æхцæуæндзийнадæ нæ хаста æма ма хæссуы, фал ма мин мæ æнæнездзийнадæ дæр багъауай кодта æма нури уæнгæ дæр гъауай кæнуй, бæрзонд æлхивдæдæ ци 'й, уой нæ зонун. Дохтиртæ мæбæл бадес кæнунцæ, дæ бæрæггæнæнтæ æригæнтти хузæн æнцæ, зæгъгæ, Мæн ба сæйгитæ кæнунмæ нæ евдæлуй, берæ цидæртæ ма мæ искæнун гъауи...

Владимир Кузнецови аци цардбæллон загъдмæ гæсгæ мах дæр ин хъæбæр æхцæ-уæнæй арфæ кæнæн æ юбилейи фæдбæл дæр, уæдтæ нæ Иристони науон зонунади сæрбæлтау берæ хъиамæтти туххæй дæр:

— Хъæбæр боз ди уогæй, нæ зæрдæ дин зæгъуй, цæмæй ма берæ-берæ рæ-стæгуги æнæнез æма кустгъон уай, цидæ-риддæр исаразун ма дæ фæндуй, етæ дин куд бантæсонцæ. Дæ берæ фæллæнтæй ду агъазиу хуарздзийнæдтæ аразис ай-дагъ наука æнæ, фал нæ бæсти цæрæг адæмтæн дæр, недзаманти хабæртти æцæгдзийнадæ ке бæлвурд кæнис, уомæй. Уой фæрци адæмти фæлтæртæ хуæздæр базонунцæ сæ рагфидтæлтикон хабæрт-тæ, уæдиккон цардарæзти æгъдæуттæ æма фæткитæ. Е хъæбæр ахсгигæ гъуддаг æй, цæмæй адæмти нурикон æма исони-бониккон фæлтæртæ еци æцæгдзийнадæ базонгæй æма 'й рæстуодæй лæдæргæй, кæрæдзæй хæццæ, ка кæци адæмхаттæй æй кенæ цуавæр динбæл хуæст æй, уомæ нæ кæсгæй, сæ кардиугæ аразонцæ æм-зунд-æмвæндæй.

Дзубанди ниффинста
Аннæ УЧАЕВА

ИРÆНТТÆ – КАВКАЗИ АЛАНТÆ

Кадæ æма ради хæццæ исæмбалдæй æ 95 анзей юбилейбæл, археологти, кавказæртасæг историки, иранистти наузон кустити еудадзугдæр æ кой кæмæн фегъусуй, еци Владимир Кузнецов. 250 зонадон-æртасæн кустити æма берæ монографити автори бунтæ цæмæдес кæнунцæ дзилли дæр – æ киунугæ «Очерки истории алан» мухури устур тиражтæй, нури уæнгæ цуппар хатти рацудæй, фал уæддæр ци балхæнунмæ, ци библиотекити киунугути тæрхæгутабæл зин иссерæн æй. Æхцæуæнæй агорунцæ адæм æ нæуæг киунугæ «Кто мы? Осетины – аланы Кавказа» дæр. Æ бундорæвæрæн гъудитæй ин еу къуар уæ размæ хæссæн, Иристон æма ирон адæмæн зæрдиагæй лæггадæгæнæг зундгонд ахургондæн арфæ кæнгæй.

Аланистон æма алантæн-иристой-нæггæн тæккæ медесгундæр, сæ кадæ-бæл кадæ æфтауæг, фал, уой хæццæ, фудæвзæрæндæр рауадæнцæ X-XII æностæ. Райдайæнти æнæгъæнæ Нигулæн Европи паддзахæдти дæр ирæзтæй экономикæ, фæдар кодтонцæ социалон царди бундортæ, политикон иуонгтæ. Нигулæн Аланистон æнæмæнгæ гъæугæ адтæй Византийи политикæ æма дипломатийæн, никки ма Константинопольмæ комкоммæ над дæр æ дæлбарæ ке адтæй, уомæ гæсгæ.

Паддзахадон нисанеуæги хæццæ X æноси тæккæ ахсгигдæр цау иссæй Нигулæн Аланистонбæл киристон дин паракаткæнуйнадæ. Дин таугути архайд фæррæстмæ 'й, рейтинг æй аргъауæнти арæзтадæ. Алани уæдмæ иссæребарæ 'й хазарти дæлбарæй, фал бабæй се 'знæгтæ 932 анзи тугъди фæууæла-хез æнцæ, æма, араббаг историк Аль-Масуди куд зæгъуй, уотемæй Аланийæй ратардтонцæ император ке æрæрвиста, еци саугинти. Гъома, 930 анземæ алантæбæл исаргъудтонцæ, æма сæмæ уæдмæ дини куст кодтонцæ айдагдæр византийæг саугинтæ.

Мах Сергей Малахови хæццæ еу рæстæг, фал хæцæнтæй æрцудан еумæйæг сæйраг хронологион хатдзæгмæ: аланти киристон кæнуни гъуддаг райдадта Аланистони паддзахадабæл, хæстæг имæ ка адтæй еци адæмбæл æма сахари цæргутæбæл кадгин уавæрти исаргъау-нæй 916-917 æнзти. Æдеугурæй динбæл

æфтауни архайд цæйбæрцæ рæстæг байахæста, уой нæ бон зæгъун нæй. Уой хæццæ мин дузæрдуггаг нæй исаргъуди фиццаг бунат – нуртæкки Дæллаг Архызи зæнхæ, Устур Зеленчуки ком. Æ цæгатаердигæй ес Зеленчуки аргъауæн. Арæзт æрцудæй, куд кафедралон аргъауæн Константинополи патриархийи Алайнаг епархийæн. Уомæн ес сæрмагонд æвдесæнтæ, дзурдтон сæбæл мæ монографи «Зодчество феодальной Алании»-й. Сæ сæйрагдæр – донаргъуди бунат, иссирдтан æй 1960 анзи ракъæхтити рæстæг. Æз ма си иссирдтон агъа-зиау дзиуарæ, раздæр къохи хæсгæ ка адтæй, уæхæн. Уой фæсте æ бронзæ хуæцæн расастæй (кенæ 'й расастонцæ хазартæ, византийæг саугинти ку тардтонцæ, уæд). Грекъагау ибæл финстмæ гæсгæ 'й исцалцæг кодта Хуцауи уарзон динбæл хуæст Фома, æма 'й зæгæлтæй фарсбæл бафедар кодта. Е хуарз, фал Дæллаг Архыз æма цæгатаг аргъауæн-мæ уæхæн лæмбунæг цæстингас цæмæн дарунцæ? Æвæдзи, уомæн, æма имæ 1067 анзи цудæй уæди зундгонд алайнаг фæтæг, Аланистони паддзах Номдзуд Дургулель. Нуртæккæ е фулдæр бунат ахæссун райдадта историографий. Хъау-уæгин адтæй уомæй, æма æ адæми æнгом ке кодта, æфсæддон-политикон бастдзийнæдтæ ин ке адтæй Византийи æма Гурдзий хæццæ.

1900 анзи Зеленчуки нæлгоймæгти моладзандони цæгатаг аргъауæни уæл-мæрдти иссирдтонцæ саст дорин дзиуа-

рæ, никки еу уæхæн дзиуарæ ба рагом кодта майор Потемкин. Финст ибæл адтæй: 1013 анз. Гъома, XI æноси райдайæни ами адтæй уæлмæрдтæ, æма е æй, аргъауæн си берæ раздæр, X æноси, ке исаразтонцæ, уомæн æвдесæн. Уомæ гæсгæ мæ гъуди æй бæлвурд – кæд си 916 анзи фиццаг хатт исаргъудтонцæ, уæд еци рæстæгмæ ма аргъауæн æ куст кодта.

Никки ма еу, синхаг цæгаткавказæг адæмтæмæ ка нæйис, уæхæн киунугæ. 1900 анзи ци дзиуарæ иссирдтонцæ, уобæл ес Сугъдæг Николайи ном амунд. Ахургæндтæ зæгъунцæ, зæгъгæ, е Сугъдæг Николай Мирликийский кенæ ба Николай Чудотворец, зæгъгæ, зундгонд ка 'й, еци дзиуарæ 'й. Æвдесæнтæ ес, æнæгъæнæ Нигулæн Аланистонæн дæр агъазгæнæг ке адтæй, уомæн. Дигоро-нау дзорæг адæм си цардæй, æма абони

уæнгæ дæр Сугъдæг Николай хъæбæр кадгин æй Дигори æхсæнади, бæлвурдæй, Донифарс æма Мæхчески. Дзиуари ковæндæнттæ ес ирæнттæмæ дæр. Всеволод Миллер амонуй Мукалгабурти ковæндонæ. Е, дан, Цъæйдони билæбæл Сугъдæг Николайи номбæл арæзт киристон аргъауæни кæлæддзæг æй. Ес ма никки дæнцæнтæ æрхæссæн, Аланистонæнæн киристон дзиуæрттæ уарзон ке адтæнцæ, уомæн XIII æноси, тæтæр-мангол ку æрбампурстонцæ, уæд сæ хуæнхтæмæ сæ хæццæ фæлласонцæ, æма уоми нæуæгæй «райгурдæнцæ», гъома, еци хуцæуттæн фæззиндтæй киристон нæмттæ. Уæхæн æйивддзийнæдтæ Цæгат Кавкази айдаг ирæнттæмæ æрцудæй, æма ма е никки еу ирд æвдесæн æй, ирæнттæ æма дигорæнтти дадзинтти нигулæн аланти тог ке кæлуй, уомæн.

Ирæнттæ ма, Миллери финститæмæ гæсгæ, Сугъдæг Николайи бæрæгбон кодтонцæ 9-23 майи. Аланистон нур дæр цæруй рагон хуæнхон кæмтти æгъдаумæ гæсгæ.

Мадта Курттати коми ба, Дзæуæгигъæуи 1830 æнзти комендантти финститæмæ гæсгæ, дууæ номхигъдеми æртæ хатти æмбæлуи Алантигъæу: 14 цæрæн бунати, 88 цæрæги. Гъома, киунугæй ист ном неци хузи 'й, гъæу адæм сæхуæдтæ уотæ исхудтонцæ. Ирон адæмæй сæ рагистори иронх некæд адтæй, æма уомæй деси æфтаунцæ алке дæр.

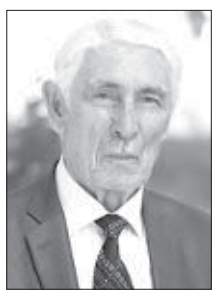
Ке зæгъун æй гъæуй, X æноси фæсте киристон тæвагæ кæбæл фæззиндтæй, уæхæн цæрæн бунæттæ ма Аланистони никкидæр адтæй. Зæгъæн, аргъауæнтæ ес Теберда æма Хъобани цæугæдæнтти билтæбæл. Сæ еу ба æрбунæттон æй Суани къæдзæхи цъопбæл. Еци рауæн аланти размæ дæр, бæлвурд, нимад адтæй арв æма Хуцаумæ хæстæг бунатбæл. Ами адтæйдæ муртакк ковæндонæ дæр. Киристон дин паракатгæнгутæ еци гъуддагæй арæхстгинæй испайда кодтонцæ.

Номдзуд Дургулель XI æноси 80-аг æнзти рамардæй, æма, Аланистон паддзахадабæл ци менеугутæмæ гæсгæ нимад адтæй, етæ уйтæкки исæфун райдадтонцæ. Археологон æрмæг куд дзоруй, уотемæй феодалти æндаг бакастæй хуæдбарæдзийнадабæл тох (абони дæр дуйнæй æнгæс хабæрттæ цæуй!) исæфтмæ кæнун райдадта. Тюркаг цæугæцардгæнæг знæмтæ базмалдæнцæ, æма фæстагмæ Цæгат Кавкази арф бахизтæнцæ. Никки ма Византи дæр фæллæмæгъ æй, æма аланти æхсæнадабæ бустæги ниддехтæ 'й.

Уæдмæ тæтæр-мангол æрбампурстонцæ, æма истори иннердæмæ разилдæй. Раздæри аланийæн æ кой дæр нæбал адтæй, æ бунати исирæзтæй Иристон. Знаг ниццагъта æма сæ цæрæн бунатæй ратардта берæ адæми, байста берæ зæнхитæ. Фал ирæнтти фидтæлтæ сæ историй туххæй зонуйнæгтæ багъæуай кодтонцæ, се 'взæг, æгъдау, культу-рæ нæ феронх кодтонцæ. Мингай æнзти дæргъи тохæнтæ дæр сæ, куд адæми-хатт, уотæ нæ исæскъудтонцæ! Цæй-бæрцæ империтæ æма нацитæ ранигъулдæнцæ иронхуати фæлми, ирæнттæ ба абони дæр æнцæ рагон æма еци-еу рæстæг нуриккон, сæ синхæгти хæццæ хæларæй цæрæг кавказæг адæмихатт. Берæ цæмæдесæг хабæрттæбæл ма æрдзорæн ес, фал сæйраг фарста: «Ка ан?»-æн историй æвдесæнти бундорбæл нур дæр нæ бон æй фæдар дзуапп раттун: «Ирæнттæ, Кавкази алантæ!»

ТРИ МОНОЛОГА ЛЮБВИ

**ДЖУСОЙТИ
НАФИ,**
(1925-2017)
Иристони адамон
финсэвт

«Садок вишневый...» написан после таких страшных, полных трагического героя произведений, как «Мени однаково чи буду» и «Н. Костомарову», в котором поэт «благодарит» бога, что «И батько й мати в домовини» и «...я ни з ким не поділю Мою тюрму, мої кайдани!» А после миниатюры «Садок вишневый...» вновь следуют такие горестные раздумья, как «В неволи тяжко, хоча й воли» и «Не спалося, — а ніч як море».

«Садок вишневый...» в этом окружении выглядит маленьким зеленым островком в бескрайнем море казематной ночи и безмерного горя узника. Видимо, даже орлиным крыльям Шевченко, его необоримой воле нужны были такие островки в его полете к бессмертию, чтобы перевести дух хоть на секунду, чтобы превозмочь свое бездонное горе и эту долгую ночь. И такими островками были... видения Украины. Недаром признается и сам поэт, что в воображении он часто переносится

*Хоч на годину на Україну,
На ней гляну, подивлюсь,
І, мов добро кому зробию,
Так любю серце одпочине.*

Таким «видением» является и «Садок вишневый...». Измученной душе узника привиделась картина мечтаемой гармо-

нии, минутной безмятежности в трудном и суровом бытии родного украинского села.

Ныне я могу догадаться, что эти «видения» «младенческих снов» и стихи «лютого горя» писались в разном эмоциональном и стилистическом ключе совершенно естественно. «Видения» как бы нарочито просто, сообразно с бесхитростной природой самих «младенческих снов», поближе к поэтике народно-песенной традиции. Они необычайно чисты и цельны по тону и ладу. Стихи же о «лютом горе» писались совсем иначе: сложно и многослойно как по содержанию, так и по строчечной сути. В них порой такие эмоциональные перепады (от патетической бури до лирического штиля), такие интонационные вихри и изломы, такое сложнейшее сопряжение политических и философских, исторических и легендарных, социальных и бытовых пластов, такие океанские глубины и горные вершины, что немеешь от изумления и потрясения.

Достаточно сослаться хотя бы на Кавказ.

Что это такое?

Плач по убиенным? Послание другу? Обличительная ирония? Саркастический смех? Гневная патетика? Лирическая медитация?..

Конечно же, и то, и другое, и третье. А еще что-то такое, неподдающееся определению словом. Но все это сцеплено и совмещено в едином сплаве, в сложнейшем переплетении. Это какой-то поток огненной вулканической лавы, из которой, словно божьей десницей, вылеплены новообразованные горы и долины. Кажется, что стихия в этом причудливом сплаве так и не перестала бушевать за долгие годы со времен сотворения его. Но в то же время ясно за-

мечаешь, что все в нем взвешено, все возведено «сообразно и соразмерно», по тончайшему чувству правды и красоты. И все уложилось между изумительно контрастными зачином и эпизодом. В зачине — грандиозный патетический образ Кавказа:

*За горами гори, хмарою повити,
Засіяни горем, кровію поли-
ти...*

А в завершении — нежнейшей грусти слова послания другу:

*Витер тихий з України
Понесе з росою —
Мої думи аж до тебе...
Братньою слезою
Ти їх, друже, привитаєш,
Тихо прочитаєш...
І моги ли, степи, море
І мене згадаєш.*

В думах поэта, в его «лютом горе» сошлись и перемешались слезы Украины и кровь кавказских горцев.

Все это я немного понимаю ныне, но тогда, в то далекое время я был один на один с текстом миниатюры, нарисованной рукой великого мастера, да со своей наивностью и неведением. Однако картина до невероятия походила на то, что я каждодневно видел в моем родном селе в летнюю пору, в косовицу, в вечерних сумерках. Правда, возвращались косари и пели парни, но это сути картины не меняло.

И я стал сочинять по аналогии, невольно подменяя черты украинского сельского быта деталями горского обихода. Этот перевод-подражание сохранился. И когда много лет спустя я осмелился взяться за перевод некоторых стихов поэта и поэмы «Сон», то смущенно заметил: Шевченко учил меня «виру-

вати», но мой неопытный глаз и неразвитое чувство стиха не увидели и не угадали многого за кажущейся обманчивой простотой. А ведь как можно было научиться!..

Шевченко здесь компанует как живописец — крупно и плотно, сдвигая детали в пространстве: возвращение с пахоты, вечерняя трапеза, сон. И все собрано вокруг образа матери: она ждет, она кормит, укладывает спать. Все три части даны в сопровождении музыки: в начале — тихий голос («спивают идучи дівчата»), затем вступление второго голоса (соловья), в завершении сливаются оба голоса и песня, как выражение человеческой тоски по воле и вечного его не покоя, сопряжена по контрасту с ночной тишиной. Создается впечатление идеальной гармонии. И еще — в каждой строфе бытовое совмещено с «красою вечною» природы, и тем переключено в поэтический ряд: «садок вишневий» и хрущи, «вечирня зиронька» и голос соловья, ночная тишь и дуэт дивчат и соловья. Строго выдержана двухрядность романтической антитезы: земля — небо.

Все здесь просто и сложно в то же время... И приходит на ум, что и эту сложность простоты не замечаем порой и в свои седые годы. Сложность «Кавказа» очевидна с первого взгляда. Но ведь и самые простые вещи у Шевченко по-своему сложны. Даже то, что явно написано в духе народной лирики. И в этих вещах очевидно преображение самой природы народной песни. Преображен, прежде всего, самый лиризм — сгущен, возвышен, в меру индивидуализирован, а судьба персонажа становится конкретной, внутренне богаче, завершней. Самый персонаж возводится в своеобразный характер, в тип.

Поэтому, когда объясняют специалисты народность Шевченко тем, что он «мыслил по-народному», в душе рождается ощущение какой-то неправды, хотя само это утверждение — бесспорная истина. Совершенно верно, что Шевченко — человек из народной глубинки, мыслил, конечно же, по-народному. Но разве это и есть вся правда? Не упрощаем ли мы не только идеологически, но и эстетически, в плане чисто поэтического? Ведь ссылка на борьбу поэта за интересы народа далеко недостаточна. Этим лишь в малой степени раскрывается суть величия поэта. Думаю, что это всего лишь доля истины, и не самая главная.

Мыслить по-народному — это было доступно многим, и до Шевченко и особенно после его поэтического подвига, когда он сумел несравнимо возвысить, обогатить, поднять на новый качественный уровень всю атмосферу духовных исканий украинской художественной интеллигенции. Шевченко же мыслил не только по-народному, и не только по-украински и по-российски, но еще и всемирно. Охватывая мир во времени и пространстве на протяжении

всей его исторической жизни.

Из внимательного чтения наследия Шевченко неминуемо выносишь впечатление, что его душу и мысль всю сознательную жизнь терзали две думы — несправедливость в человеческом общении и злодеяние в человеческом характере, в чем причина их неумолимого самовоспроизводства в истории человеческой цивилизации и как найти средство избавления от них? И решение этих важнейших проблем искал он, вопрошая человечество и всемирную историю. Историю — и как прошлое, и как современность, и как ожидаемое будущее. Однако и в этом безбрежном пространстве и безграничном времени мысль поэта не теряла своей самобытности. И в этих вселенских масштабах он мыслил по-шевченковски.

И, может быть, величие Шевченко не только в том, что мыслил по-народному, но в том прежде, что он и свой народ и всех своих читателей учил и учит мыслить по-шевченковски. А это такая вершина мышления, которая и по сию пору доступна лишь таланту и мысли редкой силы. Шевченко же и на этой высоте чувствует себя совершенно естественно, словно в стихии родной народной песни и крестьянской невеселой думы. И может статься, что именно в этом особенное значение Шевченко в духовной истории Украины и Человечества.

Разумеется, что учить народ, преображать его дух, дано не каждому талантливому и даже великому поэту. На это надо иметь еще и особенное нравственное право, выстрадать это право как вождь, как пророк.

Тарас Шевченко как раз и обладал всеми свойствами поэта-пророка в идеальной пушкинской версии — необычайной проницательностью ума, божественным слухом, зрением и глаголом, вечно горящим сердцем. И право на свою пророческую миссию он выстрадал, как никто другой. Всей своей жизнью.

Умысел царской расправы в том и заключался, чтобы пророка превратить в смиренного подданного, не ведающего что это такое — «духовная жажда». Но пророки такого масштаба и прометеевой силы, как Шевченко, не знают попятного движения. Можно их замучить в кандалах, можно одеть в солдатские шинели и выбросить на горячий песок богом забытой пустыни, но превратить в покорствующих подданных — нельзя, сломить их божественную волю — нельзя, убить их всеисильный глагол — нельзя.

И как не восхищаться героической неустрашимостью Шевченко! Он вышел на единоборство с вековой несправедливостью, со злом в царской короне. И не только устоял, подобно библейскому Якову, «до звезды рассветной», но и победил. Однако сам Шевченко вряд ли рассматривал это как подвиг. Для него это было

(Окончание. Начало в №29 от 29 июля с.г.)

века раздробленности, жизни в разных государствах возникли региональные языковые особенности, говоры. Язык литературный обогащался за счет народного. Огромную роль здесь сыграли Иван Котляревский, Григорий Сковорода, Тарас Шевченко. Их произведения являются нашим общим литературным и культурным достоянием... Как можно поделить это наследие между Россией и Украиной?..»

ДИГОРА №30. 2022 анз.
5 август — сухи майей

7

естественным и единственно возможным в такой ситуации человеческим поведением, шевченковским деянием, продолжением его пророческой миссии, т. е. созиданием Человека и его нравственной культуры.

Верно, конечно, что Шевченко — непримиримый воитель со злом и в обществе, и в самом человеке. Верно, что он ненавидел все рабское, холопское, барское в жизни людей и в духовном мире человека. Он обличал, высмеивал, издевался и тем разрушал все, что было отравлено в человеческой душе скверной рабско-барских отношений. Но и это было актом созидательной миссии пророка: надо было вырвать из нравственного сознания, психики, эмоционального мира Человека все, что было посеяно в них вековым рабством, холопством и прислужничеством; возвращено тиранией царской, барской и чиновничьей. Надо было расчистить поле для посева добра и красоты, высокого сознания человеческого достоинства, правды и справедливости. И тем реализовать творческую природу пророческой миссии. Во всех своих деяниях Шевченко оставался, прежде всего, созидателем, сеятелем, творцом.

А творил он неистово и неутоливо.

Говорят, что знаменитый филиппинский поэт Хосе Рисаль лучшее свое стихотворение написал в ночь перед казнью. Шевченко произведения о своем «лютом горе» всегда писал именно так — словно последнее слово перед казнью. И не только в смысле ожидания кары за свое слово. Это он знал и не питал никаких надежд на снисхождение своих палачей, но и не особенно страшился их кары: «...кайдани соби кую (Як ци добродии дознають)». Иначе не стал бы вопреки царскому запрету и в тюремной темнице и в солдатской неволе «виршувати», исповедывать свою веру, подобно первым христианам в катакомбах.

Я имею в виду другую особенность психологии творчества Шевченко. Каждое произведение о «лютом горе» пишется им с ясным сознанием, что это, быть может, последняя возможность высказаться. И потому в каждое такое произведение он вкладывал всего себя. Не одну какую-то свою мысль, чувство или настроение, не один пласт богатейшего своего духовного мира, а все свое гневное неистовство, всю боль, всю мудрость, всю любовь и ненависть. И потому, как мне кажется, в поэзии Шевченко мы попадаем в атмосферу неимоверных эмоциональных перегрузок. По этой же причине эти стихи так многослойны и сложны по содержанию и так необычны по своему поэтическому сложению, по стиховому искусству.

Поразительно, что этой почти смертельной меры творчества — творить Слово перед казнью, — требующей от поэта невыносимого напряжения воли и превращения всего духовного

опыта в один сверхпрочный сгусток, Шевченко придерживался все годы своего зрелого творчества. И все эти годы он творил кровью и слезами сердца. Воистину он обладал редчайшим даром «превращать свою кровь в рубины, свои слезы — в жемчуга» (Луначарский о Пушкине). И не удивительно, что он так рано сгорел. Непостижимо, как он мог выносить эту смертельную муку столь долгие годы.

Поэзия Шевченко потому и способна вечно созидать в человеческой душе добро и красоту, чувство справедливости и достоинства, что сама круто замешена на великой любви

встаю перед ним с опущенной в поклоне головой, благославляя про себя тот час, когда впервые услышал голос украинской песни, когда впервые стал по складам разбирать шевченковское — «За горами гори, хмарою повити» — и вздрогнуло мальчишеское сердце: Он знал о нас, Он нас любил!

УКРАИНО, НЕНЬКО!

Знаю, на такое сыновнее обращение имеют право только родные дети Украины. Но не спешите корить меня. Не все это сказано. За суесловие и лесть в моем родном краю пре-

литературы, из самого украинского языка.

И виделась мне Украина в далеких кавказских горах, — словно смотрел на ее лицо в перевернутый бинокль, — в необычайной романтической красе, в ярком сиянии, «торжественно и чудно».

Уже взрослый, я избегал очной встречи с украинской землей. Романтическое чувство не терпит испытания будничностью, бытовой реальностью. Но в свой срок пришло и реалистическое разумение вещей. И я ходил по земле Украины пешком, ехал поездом, разглядывал ее в иллюминатор самолета. И каж-

к людям. Любви, в которой он растворил всего себя — и свой гений, и свою пророческую мудрость, и свою мученическую судьбу. И этой живой любовью Слово Шевченко возвышает, облагораживает, формирует наши души, чувства и мысли по особой мере добра, красоты и справедливости. И мы, впитывая его неотразимое поэтическое внушение, становимся и остаемся его друзьями и почитателями на всю жизнь или, как говорят осетины, от черной головы до белой головы.

Бесспорно, пророческая миссия Шевченко продолжается и ныне, и он обходит «моря и земли», своим божественным глаголом зовет людей к добру и справедливости, к всемирному братству и всесветной волюности. Но в моем представлении он всегда стоит на Чернечей горе и в грустном раздумье глядит на приднестровские степи. Грусть поэта понятна — давно сказано, что во многих мудрости много печали. Правда, в грусти Шевченко много еще и сердечного тепла и участия, которых и по сию пору так не хватает человеческой душе в этом суровом мире. И не только это, грусть поэта исполнена еще и той украинской или особенной шевченковской нежности к людям, которой и названия-то нет на человеческом языке.

Я это чувствую из своего кавказского далека и молча

зирили человека, как плюгавого ползунка, и ни во что не ставили всю жизнь. И это внушение я впитал с молоком матери.

Помню всюду и всегда, что у меня есть своя мать. И она для меня если и не самая красивая, то самая любимая на свете. Свой сыновний долг перед ней тоже разумею. Но меня родимая мать учила с малых лет обращаться к незнакомой женщине: «Здравствуй, доля моей матери!» И это значило одно: каждая мать на земле и тебе приходится немного матерью, и перед каждой матерью у тебя есть доля сыновнего долга. Разумеется, от каждой матери ты вправе ожидать любви и участия к своей судьбе. Но твое счастье в том, чтобы искренней любовью, заботой и усердным трудом оплатить хоть малую толику своего долга и перед родившей тебя матерью и перед всеми матерями на земле.

Может быть, это — черта стародавней родовой нравственности, но оттого она не становится ни устаревшей, ни неприемлемой. Ведь это по человечески справедливо и потому мне по душе. И я верен этой нравственной максиме, как добродушному внушению родной матери в далеком детстве. Ведь и образ Украины-матери вошел в мое сердце в те годы — из народной песни, из стихов Шевченко, потом из украинской художественной и исторической

дый раз убеждался, что Украина ныне — великая советская республика. Она так преображена свободой, трудом и талантом народа, что разглядеть в ее облике черты шевченковской Украины простым глазом почти невозможно.

Понимаю, сколь прекрасна эта новь, но в моем сознании на первом, поэтическом ряде остались те особенности ее лица и характера, которые были особенно дороги Тарасу Шевченко. И голос украинской народной песни по-прежнему вызывает у меня сердечную дрожь. А какой-нибудь маленький ставочек в степи мне кажется журавлиным оком в ресницах из зеленых верб, оком, очарованным синью небес над Украиной. И мнится, что это сама Украина дивится на небо и думку гадает...

Когда в моей памяти осянно восходит поэтический образ Украины, мне и в голову не приходит нечто подобное чувству, выраженному в известной стихотворной формуле: «Какой это черт меня дернул Влюбиться в чужую страну!» Она мне вовсе не чужая, своя, как бывает своей неродившая мать. И для меня непреходящая радость, что люблю, что есть у меня доброй волей взятый на себя сыновний долг. И тихо шепчу в даль: Здравствуй и пребудь во веки веков, Украина, ненько!

Сентябрь, 1982 г.

ОТ РЕДАКЦИИ

СЕРДЦЕ, СОГРЕТОЕ ДОБРОМ

В послесловие к этим размышлениям Нафи Джусойти надо заметить, что в его литературоведческой деятельности он не раз обращался к судьбе и творчеству Тараса Шевченко. И это свое пристрастие он в одной из своих статей («Сердце, согретое добром») объяснил так:

«... Впервые с поэзией Шевченко я встретился на школьной скамье в горах Осетии. Конечно же, это была знаменитая поэма «Кавказ» на осетинском языке. Впечатление было ошеломляющее. Слово снежная лавина с высокой горы, устремилось в сердце огненное море шевченковского негодования, сарказма, братского сочувствия, громовой патетики. А над этой лавиной, словно кровавая радуга в снежной пыли, высится неохватный зрительский образ-рефрен:

За горами горы тучами покрыты,
Засеяны горем, кровию облиты.

Эти строки учитель продекламировал на украинском. И если для украинца слово «хмара» равнозначно «туче», «облаку», то для меня оно звучало, как слово высокого стиля. Хмарой повитые горы, мои горы, камни которых я ласкал ладонью, как лицо матери, представились в необычном поэтическом ореоле.

Разумеется, это было впечатление, а не знание, встреча, а не открытие мира Шевченко. Тем более, что произведение это сложно для школьника. Щедрое обилие настроений, мыслей, образов, стилистических пластов, ритмических переходов трудно было уловить с первого знакомства. Но восхищение возбудило любопытство. Я стал искать книги Шевченко.

Многочисленное возвращение к его поэзии и чтение литературы о нем обогащали мои представления, любовь к поэту становилась осознанным чувством. Еще более близким моему сердцу сделало его поразительное сходство личной судьбы и миссии поэта в истории родного народа с судьбой и миссией Коста Хетагурова.

Знакомясь с историей своей национальной литературы, я узнал, что Шевченко был любимым поэтом Коста, а крупнейший после Хетагурова представитель осетинской литературы Цомак Гадиев, сосланный за революционную деятельность в Восточную Сибирь на вечное поселение, в 1914 году читал ссыльно-поселенцам лекцию о Шевченко, отмечая запрещенный царизмом юбилей — столетие со дня рождения поэта. Замечательный осетинский поэт Илас Арнигон еще до революции ввел в нашу поэзию сквозной в творчестве Шевченко песенный размер. Все это убедило меня, что любовь к поэзии Шевченко в осетинской литературе традиционна, что его поэзия всегда была у нас своей, органически входила в то духовное наследие, из которого выростала наша национальная поэзия.

СÆРДÆ Æ ТÆМÆНИ БАЦУДÆЙ

Райдæдта август. Къæлиндармæ гæсгæ, август кæд фæстаг сæрдигон мæйæ 'й, уæддæр нæмæ сæрдæ æ тæмæни ке бацудæй, уой фæдарæй зæгъæн ес.

Ахид августа республики хуæнхрæбун райони уæлдæфи температурæ фæууы 20-21 градуси, будуйрон райони ба — 24-25 градуси гъар. Ростови гидрометцентри рагацау бæрæггæнæнтæмæ гæсгæ, аци анз Цæгат Кавкази федералон зилди фæзуатбæл уæлдæфи температурæ уодзæнæй нормæмæ хæстæг. Æхсæви уæлдæфи температурæ æрхаудзæнæй гъари 15-21 градусмæ, бонæй ба температурæ исхæздæнæй 22-28 градусмæ (хæцæн бæнтти — 30-35 градусмæ).

Цæстдарди берæанзон бæрæггæнæнтæмæ гæсгæ, тæккæ уазалдæр август адтæй 1984 anzi, еци дзамани уæлдæфи температурæ адтæй айдагдæр 17 градуси гъар, тæккæ гъардæр август ба адтæй 2006 anzi (уæлдæфи рæстæмбес температурæ адтæй 25 градуси).

Август хор бæнттæ æма уаргæ бæнттæ кæрæдзæй ахид æййæвдæнæнцæ. Ахид августа мæйи республики хуæнхрæбун райони рауаруы 84-90 мм, будуйрон райони ба — 35. Аци анз дæр рауардзæнæй нормæмæ хæстæг, кенæ ба — еуцæйбæрцæдæр минкыйдæр. Ахид уодзæнæй карз уарунтæ, еуæй-еу рауæнти рауардзæнæй ех карз думги хæццæ.

ДÆХУÆДÆГ ДÆХЕ КУД БАГЪÆУАЙ КÆНАЙ...

Сæрдигон тæвдæ бæнтти фулдæр гъæуы дон ниуазун, комкоммæ хори тунтæй хе гъæуай кæнунæн хуарз æй сæрбæл рæуæг ходæ дарун, синтетикон хъумацæй дзамæуттæ феронх кæнун, фунæй кæнуни размæ уатмæ кæдзос уæлдæф бауадзун — аци амундзийнæдтæ 'нцæ хумæтæг æма сæ алкедæр зонуй. Фал ес, адæм ке нæ зонунцæ, уотемæй ба пайда ка 'й, уæхæн сосæгдзийнæдтæ дæр.

Зæгъæн, ес, æртæ минуттæмæ ракæнун ке æнгъезуй тæвди нихмæ, уæхæн массаж. Хори содзгæ тунтæ, тæккæ фиццæг, бахъор кæнунцæ сæрихъанз æма нервти системæ. Бауæри алли оргæн организммæ «фæдес» кæнун райдайуй, уæхæн тæвди нæ бон косун нæй, зæгъгæ. Еци «фæдес» организммæ бахъæртуй нервтæн сæ кæрæнттæй. Сæрихъанз «фæдес» фегъосуй, æма æ ихæс æй уавæртæ райивун, цæмæй

ТÆВДÆ БÆНТТÆ ÆМА АДÆЙМАГИ РАВГÆ

бауæри оргæнтæн сæ бон косун уа зин уавæрти дæр. Уомæн хъæбæр агъаз æй, адæймагæн æхæцæн æ бон искæнун ке 'й, уæхæн массаж — æдеугурæй æнцæ æртæ фæлтæрæни, алкедæр си еу минуттæй фулдæр кæнун нæ гъæуй. Кæнун сæ гъæуй бони дæргъи кæцифæнди афони дæр.

Фиццæг фæлтæрæн: устур æма амонæн æнгъулдзитæй хъæбæр балхъевæтæ гъости æлгътæ.

Дуккаг: бунккаг билæ æма зекъи 'хсæн ци цъасæ ес, уомæн æ астæубæл хъæбæр ницхуæцæтæ устур æнгъулдзитæй.

Æртиккаг: дууæ къохей устур æма кæстæр æнгъулдзитæн сæ фæлмæнтæ кæрæдзæбæл райвæретæ æма сæ кæрæдземæ хъæбæр нилхъевæтæ.

Æнхъуæти нихмæ агъаз кæнуй цъæх хуæз. Уомæ гæсгæ уæхæн бони фулдæр кæсун гъæуй, нæ алливарс ци цъæх кæрдæг æма зайæгойтæ ес, уонæмæ. Хори нихмæ кæсæнцæстæтæн дæр сæ æвгитæ гъæуама уонцæ цъæх. Гъуддаг уой медæги 'й, æма цъæх хуæз хуæздæрæрдæмæ ахедуй цæстигагуйæн æ нервти кæрæнттæбæл. Уомæй уæлдай, сæ хуæз цъæх кæмæн æй, уæхæн халсартæ организмбæл ахедунцæ, куд уазалгæнæн, еци хузи. Уомæ гæсгæ фулдæр хуæретæ хуæргæнæстæ, кабачок, цуккини, цъæх салати сифтæ. Уотемæй ма адæймагæн æ уæзæй рахаудзæнæй еу-дууæ килограмми. Æма е æхуæдæг

дæр цæйбæрцæбæл хуарз æй!

Цъæхтæ, бортæ, мудхузтæ — алли хузтæ дæр, карз сурхæй фæстæмæ, хуарз агъаз æнцæ тæвдæй багъæуай кæнунæн. Адæймаги дзамуаи фулдæр гъæуама уа хъæбæр цъæххуз, салатхуз, борхуз æма сиренхуз дарæс. Уæхæн дарæси бауæр хуæздæр уолæфуй.

Нæ гъæуайгæнæг — элеутерококк. Аци зайæгой æй хийнæйдзæг. Хонунцæ ма 'й æрдзон тухæдæттæг. Аллихузон стресстæ, бонигъæди хæццæ баст стрессти нихмæ е федер кæнуй организм, аллихузон уавæртæбæл цæмæй райахур уа, уой туххæй ин агъаз кæнуй. Зайæгойæн æ дон ниуазун гъæуй дууæ къуæрей дæргъи, бонæ — 25-30 гъинкки. Хуæздæр уодзæнæй сæумæй си раниуазун, цайбæл бафтаун дæр æй æнгъезуй.

Мелиссæ æма розмарин — аци дууæ зайæгойи æнцæ бауæрæн тухæдæттæг æрдзон фæрæзнитæ. Уонæй хуарз æй цай исфицун (тæвдæ дони еу агъуæзæбæл никкæнун гъæуй еу цайцумæн уедуги дзæг мелиссæ æма розмарины цалдæр сифи). Цай ку æруазал уа, уæд ибæл æнгъезуй бафтаун лимони лæмарæн æма еуминкый бетъина. Рауайдзæнæй си организм уазалгæнæн дессаги лимонад. Изæрæй æй исцæттæ кæнетæ, уæдта си бони дæргъи ниуазетæ.

Ехтæ æма арт æнцæ æмбæлттæ. Гъо, дессаг макæмæ фæккæсæд. Тæвдæ

бони уæхе цæмæй хуæздæр æнкъарайтæ, уой туххæй хуарз æй ехи массаж. Ехи дууæ къæртти уæ къохмæ райсетæ æма сабургай массаж кæнун райдайетæ мæкъур, тæрних, бæрзæй (уоми аллирауæн дæр ес тоги æлхъивдадæбæл дзуапдæттæг биоактивон бунæттæ). Уой фæсте ехтæ райвæрун гъæуй рæмбуй-никъæдзæбæл, уæргутæбæл, къæхти фæттасæнтæбæл.

Физикон фæлтæрæнтæ æма тæвдæ бæнттæ — еумæйагæй син неци ес. Тæвдæ бæнтти физикон æгъдауæй гъæуй микыйдæр архайун, адæймаг хед цæмæй кæна æма организм тауæггур æма уорсаг цæбæл харз кæна, уæхæн физикон фæлтæрæнтæ æма спортивон гъæзтитæ — футболæй, баскетболæй гъазун, догъ кæнун, тренажертæбæл архайун — рæстæгмæ гъæуй феронх кæнун. Е уотæ нæ амонуй, æма æзмæлун æгириддæр нæбал гъæуй, фал фæлтæрæнтæ гъæуй зингæ фæррæуæгдæр кæнун, зæгъæн, тезгъо кæнун сабургай (хормæ нæ, ке зæгъун æй гъæуй, фал сæумæраги кенæ ба — изæрæй), бассейнамæ цæун, рæуæг гимнастикæ кæнун. Уæхæн фæлтæрæнтæ организм æфсадунцæ тауæггурæй, æма е хуарз æй.

Æма ма еу гъуддаг — æнхъуæт бæнтти зианхæссæг æнцæ адгийнагтæ æма содзæг хуæруйнаг. Тæвди адæймаг æнæуойдæр хед кæнуй, етæ ба ин æй бустæгидæр ракалунцæ. Пайда 'нцæ, уорсаг æма клетчаткæ кæми уа, уæхæн хуаллæгтæ, зæгъæн, тæвдæ бони заманай хуæруйнаг æй карки уорс фид æма цъæх салати сифтæ еумæ. Ниуазун гъæуй, тауæгадæ ка кæнуй, уæхæн дæнттæ. Фал хумæтæг донæй пайдадæр неци ес. Е адæймагæн е 'донуг куд сæттуй, уотæ — неци.

Тæвдæ бæнтти уæхе гъæуай кæнетæ æма æнæнæз уотæ!

Медицинон профилактикии
республикон Центр

Дигорæ

Республикон дзиллон æхсæнадон-политикон газет «Дигорæ».

Сæйраг редактор: САКЪИТИ Бариси фурт Эльбрус.

Газет исаразæг æма уадзæг:
РЦИ-Алани мухури æма дзиллон комму-
никаци гъуддæгуй фæдбæл Комитет.
362003, РЦИ-Алани, г. Дзæуæгигъ-
æу, Димитрови гъæунгæ, 2.

Редакций адрес: 362015 РЦИ-Алани,
г. Дзæуæгигъæу, Къостай номбæл
проспект, 11, 6-аг уæладзуг.
Тел.: 25-22-56 (факс), 55-08-16; 25-93-00.
E-mail: gazeta-digora@inbox.ru.
Нæ газети сайт: <http://gazeta-digora.ru>.

Газет регистрацигонд æй бастдзийнади, хабархæссæг
технологитæ æма дзиллон коммуникаци сфери Феде-
ралон служби Управлений РЦИ-Аланий. Рег. номер ПИ
№ТУ15-00141, 2017 anzi 14 апрели. Газет мухургонд
æрцудæй АБÆ «Рауагъдадæ «Хонсайраг регион»-и.
357600, г. Ессентуки, гъæунгæ Никольская, 5а.

Газет цæуй къуæре еу хатт — геуæргибони.
Рафинсуни индекс: 73946.
Тираж 500. Заказ №1580.
Мухурмæ гъæуама финст æрцæуа — 17.00; 04.08.2022.
Мухурмæ финст æрцудæй — 17.00; 04.08.2022.

Нæ газетæй ист æрмагæй пайда кæнун æнгъезуй, нæ редак-
ций аразийæй. Уæдта гъæуама бæрæггонд уа, нæ газетæй ист
ке æй, е.
Финстæгтæ, къохфинститæ, хуздæн рецензи нæ дæттæн,
уæдта сæ автортæмæ дæр фæстæмæ нæ рæтæн.
Газети ци æрмагтæ рацæуа, уонæбæл бæрнондзийнадæ
хæссунцæ сæ автортæ.